

CONSTRUCȚII RETROSPECTIVE ALE MASCULINITĂȚII CULTURALE ÎN SECOLUL AL XIX-LEA ROMÂNESC: MEMORIALISTICA DESPRE SOCIETATEA JUNIMEA

Retrospective Constructions of Cultural Masculinity in 19th Century Romania: The Memoirs on the Junimea Society

This article investigates the construction of cultural masculinity in the memoirs concerned with the Junimea literary society, founded in 1863 in Iași, especially in writings by Iacob Negruzzi, George Panu, Ioan Slavici, Titu Maiorescu, Nicolae Gane and C. Săteanu. Conforming to the norms of its time, Junimea was a literary society made exclusively of men of letters, either poets, prose writers, critics, historians, philologists, ethnologists, sometimes men of (exact) science. The memoirs left behind are written by former members of the society, which they remember fondly, and function as instruments of mythicisation of the (early stages of the) group, while at the same time endeavoring to „authenticate” their account with little-known anecdotes pertaining to the private peculiarities of the former colleagues. By revisiting the memoirs of the Junimea group from a perspective that includes the gender operator, the article will survey how cultural masculinity is retrospectively constructed through self-celebration, anecdote, irony, licentiousness, conviviality.

Key-words: *cultural masculinity; memoir-writing; Junimea society; community and conviviality; masculine solidarity*

Acest articol urmărește modalitățile de construcție a masculinității culturale în România secolului al XIX-lea, folosindu-se de memoriile din jurul societății literare Junimea, întemeiată în Iași în 1863. Fondată într-un oraș recent devenit provincial, după unirea Moldovei cu Țara Românească în 1859, societatea literară își va construi un profil public foarte vizibil prin poziționări în câmpul culturii, dar și al politicii, în răspăr față de oferta momentului. Astfel, ei se delimitează de liberalismul romantic și burghez, dar totodată se străduiesc să promoveze un conservatorism de factură novatoare, bazat pe nevoia de cultivare a țăranului, misiune în care vechile elite, considerau junimiștii, eșuaseră. Ei deplâneau pierderea coeziunii sociale, decăderea elitelor și admirația necritică față de Occident a burgheziei recente². Astfel, Junimea se contura ca alternativă politică la clasa conducătoare existentă, deși nu va începe să joace acest rol decât după 1871. În primii ani, însă, membrii de frunte ai societății acționează ca figuri literare, mizând pe construcția națională (*nation building*) în plan cultural și adoptând o retorică a apolitismului, o retorică cu o eficiență ieșită din

¹ Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Academia Română – Filiala Iași.

² Balasz Trencsenyi, Maciej Janowski, Monika Baar, Maria Falina, Michal Kopecek, *A History of Modern Political Thought in East Central Europe*, vol. I, Oxford, Oxford University Press, 2016, p. 343.

comun, de altfel, practicând consecvența conceptuală și autocitarea la distanță de decenii pentru impunerea unei autorități culturale cu rădăcini morale³. Conform cu regulile timpului, care excludeau participarea femeilor în viața politică, junimiștii vor sublinia seriozitatea întreprinderii lor literare făcând din Junimea o societate masculină, deși printre primele manifestări publice ale fondatorilor societății au fost conferințele științifice ținute la Banca României de pe strada Goliei din Iași, în fața unui public larg, inclusiv femei din elita locală. Junimea era o societate de discuții critice, iar nu un salon literar – cealaltă formă de manifestare culturală din epocă, asociată mai curând genului feminin⁴.

Rolul genului în opera de construcție a națiunii este o temă recent intrată în atenția cercetătorilor⁵. Absența femeilor coincide cu instrumentalizarea retorică a feminității de către scriitorii și politicienii bărbați⁶. Cu toate acestea, în istoria literară românească activitatea grupurilor literare (de obicei pur masculine) a fost mai mereu celebrată și rareori chestionată critic, iar Junimea nu reprezintă o excepție. Acest fapt se datorează prestigiului pe care grupul l-a avut în epocă și resurgenței acestuia oportune în activitatea lui E. Lovinescu din finalul carierei⁷ și apoi, din nou, în anii 1960, ca un remediu la dogmatismul estetic comunist, dar în egală măsură modului în care membrii grupului și-au construit imaginea acestei comunități în documente personale precum jurnalul și memorialistica. În continuare, recitind scrierile memorialistice din jurul Junimii, voi pune accentul pe strategiile de construcție a comunității culturale masculine și a autorității asociate acesteia.

Personalități individuale și identitate de grup

În jurul celei mai importante societăți literare românești din secolul al XIX-lea s-a dezvoltat, cu timpul, o bogată rețea de scrieri memorialistice care vin să dea mărturie, pe de o parte, de importanța literară a societății, iar pe de alta, de tipul particular de sociabilitate literară dezvoltat acolo. Este vorba, între altele, și de o sociabilitate masculină, deși acest lucru este de obicei trecut cu vederea. Între scrierile care compun canonul memorialisticii junimiste trebuie menționate, în primul rând, *Amintiri din „Junimea”*⁸ de Iacob Negruzzi, scrise între 1889 și 1896 și publicate în

³ Doris Mironescu, *Un secol al memoriei. Literatură și conștiință comunitară în epoca romantică*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016, pp. 187-204.

⁴ Amy Prendergast, *Literary Salons Across Britain and Ireland in the Long Eighteenth Century*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2015, pp. 1-5.

⁵ Angela Jianu, *A Circle of Friends. Romanian Revolutionaries and Political Exile, 1840-1859*, Amsterdam, Brill, 2011; Andrei Terian, *Prophet, Martyr, Saint: Mihai Eminescu's Lateral Canonization*, în Marijan Dovic, Jon Karl Helgason, *Great Immortality: Studies in European Cultural Sainthood*, Leiden, Boston, Brill, 2019, pp. 294-312.

⁶ Pablo Dominguez Andersen, Simon Wendt, „Introduction: Masculinities and the Nation”, în Pablo Dominguez Andersen, Simon Wendt (eds.), *Masculinities and the Nation in the Modern World. Between Hegemony and Marginalization*, New York: Palgrave Macmillan, 2015, p. 2. Un exemplu autohton este cultivarea figurii „României”, atât în artele plastice (Constantin D. Rosenthal), cât și în literatură (de la Alecu Russo până la Mihai Eminescu), ca eroină, fecioară, mamă: construcția acestui rol feminin al țării echivalează cu distribuția în rolul de creatori ai mitului național și factori de decizie în stat a bărbaților.

⁷ E. Lovinescu, *T. Maiorescu*, I-II, București, Casa Școalelor, 1940; *T. Maiorescu și contemporanii lui*, I-II, Casa Școalelor, 1943-1944.

⁸ Iacob Negruzzi, *Amintiri din Junimea*, București, Humanitas, ediție și prefață Ioana

1921, și *Amintiri de la „Junimea” din Iași*⁹ ale lui George Panu, publicate în presă între 1901 și 1906 și adunate în două volume în anii 1908 și 1910. Cele două scrieri se completează și se confirmă una pe alta, în condițiile în care prima este scrisă mai devreme de către „secretarul perpetuu” al societății, dar publicată mai târziu decât cea de-a doua, aparținând unui membru apostat, oponent politic al junimiștilor, totuși autor cu personalitate, asumându-și postura memoriei polemice. De asemenea, în memoriile unor scriitori junimiști apar pagini dedicate societății, adesea valoroase sub raport documentar: Ioan Slavici¹⁰, Nicolae Gane¹¹, iar o parte importantă a *Însemnărilor zilnice* ale lui Titu Maiorescu este dedicată ședințelor Junimii¹². În lucrările autobiografice adunate de I.E. Torouțiu în anii 1930 pentru volumele sale de *Studii și documente literare* se găsesc importante contribuții, printre care una aparținându-i lui A.D. Xenopol¹³. Li se adaugă scrieri evocatoare mai scurte, cu caracter ocazional, ale lui Titu Maiorescu¹⁴, dar și amintirile provocate de un număr aniversar al „Convorbirilor literare” din 1937, unde scriu A.C. Cuza, P.P. Negulescu, Mihail Dragomirescu¹⁵. În cele din urmă, corpusul include scrierile bazate pe colportaj și pe memorialistica orală a unor foști membri ai societății. De exemplu, volumul *Figuri din Junimea* de C. Săteanu (1936)¹⁶, bazat în parte pe convorbiri cu C. Meissner, chiar având o redusă valoare documentară originală, poate fi considerat ca ținând de memoria transmisă junimistă. Se observă că autorii de memorii sunt atât membri centrali ai societății (Maiorescu, Negruzzi), personalități care se afirmă științific în special după părăsirea societății (Panu, Xenopol), scriitori cultivați de această grupare (Slavici, Gane) sau reprezentanți marginali și adepți târzii (Petrașcu, Meissner, Cuza, Rădulescu-Pogoneanu). Cu toate acestea, memorialistica lor este surprinzător de convergentă sub raportul prezentării relațiilor ierarhice din grup, principala caracteristică comună fiind romantizarea retrospectivă și încercarea de a reconstrui un spirit de egalitate și convivialitate prin cultură. Însă afișata egalitate democratică a vocilor din ședințele Junimii nu poate fi echivalată cu o lipsă a ierarhiei sau a stratificării nivelurilor de autoritate din cadrul grupării. Dimpotrivă, există mai multe cercuri de autoritate care îndeplinesc funcții diferite în cadrul grupării, ducând la funcționarea societății literare ca un „grup de presiune” cu relevanță politică chiar înainte de constituirea facțiunii junimiste a partidei conservatoare din România¹⁷.

Pârvulescu, 2011.

⁹ George Panu, *Amintiri de la „Junimea” din Iași*, I, București, Adevărul, 1908; vol. II, București, Noua Tipografie Brozer & Parzer, 1910.

¹⁰ Ioan Slavici, *Amintiri. Lumea prin care am trecut*, București, Minerva, 1994.

¹¹ Nicolae Gane, *Zile trăite*, Iași, Editura Librăriei nouă, 1903.

¹² Titu Maiorescu, *Jurnal*, I-III, ed. Adina Dragomirescu, Gabriela Danțiș, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2013.

¹³ A.D. Xenopol, „Istoria ideilor mele”, în I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, IV, Junimea, București, Institutul de Arte Grafice Bucovina, 1933, pp. 368-428.

¹⁴ Titu Maiorescu, *Leon Negruzzi și „Junimea”*, în *Opere*, I, ed. de Teodor Vârgolici, pref. Eugen Simion, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2005, pp. 652-656.

¹⁵ A.C. Cuza, „Amintiri de la « Junimea » din Iași”, *Convorbiri Literare*, 1937, nr. 29; Mihail Dragomirescu, „Legăturile mele cu « Convorbirile literare »”, *Convorbiri Literare*, 1937, nr. 88; P. P. Negulescu, „Ceva despre « Junimea »”, *Convorbiri Literare*, 1937, nr. 53.

¹⁶ C. Săteanu, *Figuri din „Junimea”*, Iași, Editura Muzeelor Literare, 2016.

¹⁷ Sorin Alexandrescu, „Junimea – discurs politic și discurs cultural”, în *Privind înapoi, modernitatea...*, București, Univers, 1999, pp. 47-90.

Trebuie spus că majoritatea memoriilor și cele mai autorizate mărturii literare se referă la perioada ieșeană, în care grupul este format din membri tineri, apropiați ca vârstă și, adesea, și poziție socială, aflându-se pe poziții combative, polemice față de ceea ce ei considerau o direcție greșită a culturii române. Deoarece societatea era angajată în numeroase lupte, nu doar literare, în interiorul ei se manifesta un sentiment de solidaritate, adesea transformată în prietenie. Conform relatărilor memorialistice, atmosfera de bună dispoziție, predilecțiile intelectuale comune și încrederea în misiunea societății constituiau o dinamică de grup caracteristică. Cum notează Maiorescu în textul care constată încetarea activității Junimii în formele ei mitologizate, în 1891: „se formase astfel o atmosferă de preocupări curat intelectuale, care fără voie și pe nesimțite ajunsese a stăpâni pe toți, așa încât orele petrecute o dată pe săptămână la Junimea steteau în cel mai mare contrast cu viața de toate zilele, erau o lume aparte, un vis al inteligenței libere, înălțat deasupra trivialităților reale”¹⁸. Și după Iacob Negruzzi, condițiile constituirii Junimii în forma pe care a cunoscut-o au fost întâlnirea unui număr de „bărbați tineri” și independenți material, „cu plăcerea literaturii și îndeobște a ocupațiilor intelectuale”, într-un „oraș de provincie, departe de zgomotul centrului politic”¹⁹. Toate aceste condiții au menirea de a întreține „seninătatea constantă a relațiilor lor”, îndepărtând posibilele sentimente de invidie. „Independența materială” semnalată de Negruzzi sugerează că societatea, celebră prin deschiderea ei, nu putea de fapt să fie deschisă către oricine. Egalitatea propusă drept deviză a întâlnirilor din casa lui Pogor nu putea fi decât o egalitate valabilă pentru epoca aceea, „țărani” fiind acceptați doar în ipostaza puternic formată literar a lui Ion Creangă, altfel fost preot și institutor (viitor inspector general al învățământului). Iar reprezentanții minorităților etnice nu participau la ședințele de la Iași (la întâlnirile de la București din casa lui Maiorescu fiind totuși menționată în câteva rânduri prezența lui Moses Gaster sau Ronetti-Roman, ambii evrei), deși nu din cauza antisemitismului participanților – chiar dacă unii, precum M. Eminescu sau V. Conta, vor fi cunoscuți pentru profesarea antisemitismului.

Dacă e să credim imaginea care se desprinde din memorialistica membrilor fondatori, Junimea pare o grupare aproape neserioasă după „standardele” unei instituții de cultură a epocii, refuzând mult timp să înregistreze prezența la întâlnirile de grup, iar atunci când o face, în niște sumare procese verbale redactate mai întâi de Negruzzi, apoi de Xenopol, notează adesea cu satisfacție, la sfârșitul dărilor de seamă despre dezbaterile societății, în dreptul rubricii „rezultatul ședinței”: „niciunul”. Lipsa organizării se datorează, afirmă memorialistul de autoritate al societății, alergiei față de formele de instituționalizare a cugetării, lenei unora dintre reprezentanții de frunte, precum Vasile Pogor, care citeau mult, dar nu scriau nimic, sau complacerii în starea de boemă a unora dintre membrii tineri (de exemplu, grupul de la Trei Ierarhi, Eminescu, Slavici, Bodnărescu, în anii 1874-1875). Sunt vizibile aici strategii de autoreprezentare importante precum poza boemă, fronda tinerească, autoironia, totuși performate, cel puțin în cazul unora dintre membri, de pe o poziție socială și culturală privilegiată. Astfel, Pogor este o perioadă vicepreședinte al Curții de Apel din Iași (1869-1970, 1875-1876), ministru al Cultelor în 1870 și primar al Iașului în mai multe rânduri, după 1880. De asemenea, societatea literară care se bucura să nu înregistreze vreun progres explicit în ordinea științei la sfârșitul ședințelor sale timpurii era

¹⁸ Maiorescu, *Leon Negruzzi...*, op. cit., p. 655.

¹⁹ Negruzzi, *Amintiri...*, op. cit., p. 253.

populată de notabili din administrație și învățământ, preocuparea lui Maiorescu sau Carp pentru posibilitatea de a-i „folosi” în posturi și poziții administrative pe colegii din cadrul societății fiind notorie, confirmată, de pildă, prin listele periodice de asociați avuți în vedere pentru demnități viitoare întocmite de Titu Maiorescu în jurnalul său.

Peisajul grupărilor din Junimea este divers, el arătând constituirea unor identități colective separate, ca formă de rezistență sub umbrela unui discurs comun, acceptat ca legitim, sau prin numire ironic-tolerantă de către unul dintre amfitrioni. Astfel, un grup cu structură variabilă este „cei nouă care nu înțeleg nimic”, prezidat de Nicolae Gane, reunindu-i pe scepticii în fața obscurității, speculației și metafizicii; grupul își asuma poziția critică față de lecturile neclare, riscând ironiile celorlalți auditori dacă scepticismul său își rata ținta. Un altul era „celor trei români”, format din istoricii Tassu, Panu și filologul Lambrior, care umblau mereu împreună și, susține Negruzzi, „erau îmbrăcați cu haine de șiac de aceeași culoare, făcute de același croitor jidan”²⁰. Acuzându-i, ironic, de inconsecvență (naționaliști care subvenționează comerțul făcut de evrei), Negruzzi arată că, adoptând o postură ofensivă în numele naționalismului, grupul își atrage uneori marginalizarea în cadrul societății. Reprezentând generația cadetă de junimiști, foști elevi și studenți ai fondatorilor, aceștia contestau „cosmopolitismul” celor mai în vârstă. Dacă unii dintre fondatori, în speță Pogor, practicau respingerea scandaloasă, epatantă a tradiției, vorbind de „lătrătură populară”, mai tinerii îmbrățișau, spre autorecomandare, o atitudine militantă, angajată. Un alt grup cu contururi imprecise era cel al „Caracudei”, grup prezidat de către Miron Pompiliu; acesta îi cuprindea pe toți cei care păstrau un profil șters la Junimea („Vine rar la întruniri. N-a scris nimic. Unii zic că ar fi vorbit o dată”, consemnează, despre unul dintre aceștia, Negruzzi²¹) și, susțin memorialiștii Junimii, așteptau doar încetarea discuțiilor pentru momentul potatoric și masticator. Într-adevăr, între orele 10 și 11, când veneau ceaiul, cafeaua și un cozonac festiv, membrii „caracudei” se puteau face auziți prin „clefăiturile fălcilor”, cum i-a descris într-o scenetă comică ocazională Anton Naum²². La Junimea participau deci și simpli spectatori, persoane care ajunseseră din întâmplare la Junimea sau chiar care fuseseră invitate din greșeală; un profesor Gheorghiu, chemat la un banchet printr-o confuzie de nume, rămâne o prezență stabilă. De fapt, grupul „Caracudei” îi desemna, general, pe „toți ceilalți”, participanții care ocazional nu se exprimau la o ședință sau alta, asumându-și astfel un rol marginal, confortabil sau de opoziție tăcută. Între poemele eminesciene se găsește și unul care celebrează marginalitatea caracudei, în care și poetul se simțea, ocazional, confortabil. Însăși existența, ca și geometria variabilă a acestui grup arată că ședințele Junimii, chiar practicând deschiderea și egalitarismul democratic, nu se puteau lipsi de practicile ierarhizării, implicite într-o activitate critică.

Astfel, formularea unei identități personale actricești (mai ales în cazul fondatorilor Pogor, Negruzzi, Maiorescu, Carp) sau a atribuirii de identități de grup arată că societatea funcționează prin interacțiuni colective cu scop de negociere și perpetuă (re)ordonare a ierarhiilor existente, într-o manieră concurențială caracteristică societăților masculine. Ierarhizarea presupune distribuirea rolurilor în

²⁰ *Ibidem*, p. 309.

²¹ *Ibidem*, p. 268.

²² *Ibidem*, p. 160.

grup în funcție de capacitatea de a reclama autoritate, de imitarea comportamentelor care generează autoritate și de suportarea acestei autorități. O astfel de analiză beneficiază de pe urma conceptualizării existenței „masculinităților”, o pluralitate de ipostaze social-comportamentale care exprimă un spectru de atitudini variate, pornind de la o masculinitate-tip, de tip hegemonic. În jurul acesteia se constituie alte roluri, organizate ierarhic și construind variate strategii pentru atingerea statutului hegemonic sau a subvertirii acestuia²³. Creativitatea implicată în performarea masculinității hegemonice sau în propunerea de variante concurente la aceasta poate fi remarcabilă²⁴. Societatea Junimea oferă și ea posibilitatea de a identifica o astfel de concurență și de a constata rezultatul final al acesteia în cimentarea statutului canonic al societății în cultura română a generației de la 1860-1870, printr-un joc complex al ierarhiilor sociale, chestionate și, ulterior, ranforsate. Unele identități, personale sau de grup („cei nouă care nu înțeleg nimic”, cei trei români”), sunt menite a marginaliza, prin ironie, respectivele grupuri, chemându-le totodată la jucarea unui rol comic cu scop de funcționalizare a blocajelor critice la unele lecturi dificile. De asemenea, există și spectrul grupării informale care simbolizează decăderea din postura de participant vocal, „Caracuda”, din care pot face parte ocazional chiar și actorii relativ importanți, mai ales în scop de regrupare tactică.

Performarea masculinității și autorității prin umor

Referindu-se la cadrul și desfășurarea întâlnirilor, Negruzzi descrie o „coregrafie”, aproape mereu aceeași, a principalilor membri, confirmată de Panu, în care fondatorii Pogor, Carp și Rosetti stau tolăniți pe canapele, Maiorescu preferă un scaun care, în lectura memorialistului, îi atestă rectitudinea morală și critică, iar secretarul, Negruzzi însuși, se plimbă nervos de-a lungul camerei. O serie de obiecte de recuzită generează ritualuri ce contribuie, treptat, la solidificarea unui protocol al ședințelor și la stabilizarea unor ierarhii și roluri în interiorul grupului. De exemplu, Pogor, amfitrionul întâlnirilor, e așezat între perne pe care, în caz de entuziasm sau enervare, le aruncă în capul câte unui vorbitor sau cititor; obiceiul aruncării de perne se generalizează pentru a simboliza protestul față de calitatea inferioară a câte unei glume. Un moment de început, după discuții și „clevetiri” introductive, este citirea corespondenței redacționale de către Negruzzi, apoi completarea „Dosarului Junimii”, adică adăugarea de tăieturi involuntar comice din ziarele politice ale adversarilor. Panu, politicește apropiat liberalilor fracționiști din Iași, crede că antologia face „politică deghizată” pentru că adună în special fragmente de discursuri ținute de liberali; pe de altă parte, Negruzzi susține că abundența surselor fracționiste îl obligă să trieze sever și chiar să impună un termen de grație de două săptămâni pentru acceptarea unui nou extras de la adversarii politici, ca să nu inunde albumul. Lectura seriei este stârnită prin somații („Scoate-o!”), autorii mai timizi, care se lasă intimidați de aceste rituri de inițiere, fiind supliți de cititorii experimentați, Maiorescu sau Eminescu, iar mai târziu, la București, de Caragiale. Pogor dă semnalul câte unei lecturi mai importante ca un veritabil voltairian, îngânând bisericește: „Să ascultăm sfânta evanghelie a lui Conta sau Schopenhauer cetire!”, căruia îi răspunde Creangă,

²³ R.W. Connell, *Masculinities*, Oxford, Blackwell, 1995, pp. 1-3.

²⁴ Cf. Andreea Mironescu, „Übermänner: Hegemonic Masculinities in the Romanian Socialist Modernist Novel” în Ștefan Baghiu, Ovio Olaru, Andrei Terian (eds.), *Beyond the Iron Curtain. Revisiting the Literary System of Communist Romania*, Berlin, Peter Lang, 2021.

fostul diacon, cu: „Să luăm aminte!”²⁵. Orice lectură poate fi însă oricând întreruptă de către un audient care și-a amintit o poveste înrudită, anunțată prin strigătul, accentuat prețios, „Anecdota!”²⁶. Poveștile relatate pot fi de orice fel, de la povești populare la relatări pornografice, pe care junimiștii le numesc, cu un germanism împrumutat de la Eminescu, „corosive”. Meșteri în întreruperi sunt I. Caragiani, Ion Ianov și mai ales Ion Creangă, care întrebă, după obiceiul păpușarilor veniți în curtea gazdelor, dacă poate să spună o istorie „pe ulița mare” sau „pe ulița mică”, adică, în ultimul caz, într-o variantă cenzurată. După întrerupere, lectura continuă, stimulată prin strigăte glumețe de „porco! porco!”, parodiind un latinism prețios folosit pe vremuri de Maiorescu în ședințe („porro” = mai departe)²⁷. Toate aceste elemente ale jargonului funcțional la Junimea au o dimensiune masculinistă evidentă. Prin pornografie sau prin aluzia indecentă se operează o transgresiune acceptată ca atare. Ironia trebuie să fie „subțire”, chiar atunci când gluma este una groasă. Astfel societatea își afirmă, pe de o parte, solidaritatea convivială între bărbați, iar pe de altă parte își subliniază dorința de a sublima cultural, livresc această transgresiune. Și atitudinea aceasta contribuie la distribuirea de roluri în ierarhia Junimii, acolo unde Pogor, Creangă sau Caragiani au libertatea de a întrerupe o lectură pentru a chema la ordinea masculinistă adunarea, în timp ce alții resimt presiunea de a se conforma modelului. Putem invoca aici parte din materialul manuscris cu conținut pornografic al lui Mihai Eminescu, publicat în edițiile postume de opere; unele texte mai explicate („Un tablou cuviincios”, „Felicitare lui Samson Bodnărescu”) au fost scrise pentru întâlnirile Junimii, dat fiind că păstrează în ele referințe la „Caracudă” sau la colegi din cadrul societății. Mai lămuritor este cazul poetului Anton Naum, poreclit „pudicul Naum”, care este ambuscat, la unul dintre banchetele Junimii, și introdus într-o cameră cu două actrițe. Incidentul este unul vesel, desigur, stimulând viitoare anecdote. Rămâne însă evidența existenței unei ierarhii a masculinității în cadrul acestei societăți.

O altă strategie folosită pentru construirea convivialității masculine sunt poreclele. În memorii, ele apar foarte adesea grupat, formând un tablou de ansamblu al jovialității junimiste, dar și al diversității peisajului uman. Porecele servesc la sublinierea colegialității și „întimității” (Negruzzi) junimiste, semănând cu niște chemări la arme în momentul apariției fiecăruia dintre cei citați la Junimea: „biblioteca contemporană” (V. Pogor), „tata nebunilor” (T. Maiorescu), „carul cu minciunile” (memorialistul însuși), „Excelență” (P. Carp), „Tony, numele unui elefant de la circ” (L. Negruzzi), „Drăgănescu sau Drăgan” (N. Gane), „papa Culianu” (N. Culianu), „Ianovitzki” (I. Ianov), „Picus de la Miranda” (P. Paicu), „binenutritul Caraiani” (I. Caragiani), „Buiuc” (Gr. Buiuc), „Ghelburda” (Th. Burada), „Huru” (A. Philippide), „pudicul Naum” (A. Naum), „Io Spako” (T. Vârgolici) ș.a. Aceștia li se adaugă personaje fictive („duduca de la Vaslui”, desemnând cititorul mediocru și filistin al „Convorbirilor literare”) sau insesizabile (dintre „cei nouă care nu înțeleg nimic” era cunoscut doar președintele Gane), datorită cărora spațiul junimist se revarsă în afara limitelor detectabile ale unui cenacul. Cel mai mare născocitor de porecle era V. Pogor, un spirit „voltairian” care dăduse și tonul parodiilor bisericești și insistă, uneori până la exasperarea istoricilor „naționali”, pe inconsistența tradiției culturale

²⁵ Negruzzi, *Amintiri...*, op. cit., p. 165.

²⁶ *Ibidem*, p. 159.

²⁷ Panu, *Amintiri...*, I, op. cit., p. 71.

românești. Era vorba mai curând de o viziune antitraditionalistă într-un moment cultural care mizase prea mult, în cursul secolului al XIX-lea, pe o serie întreagă de tradiții naționale mistificatoare. De aceea, în „Dicționarul junimist” al lui I. Negruzzi, „tradiția” este ilustrată, cu ironie vehementă, prin ritualuri suspecte în momentul părăsirii întrunirilor: „tradițiunea cerea să se joace Hora Unirii în colț la Petrea Bacalul”²⁸ (o evidentă mistificare). De asemenea, mai notează glumeț memorialistul, „a rămas pentru ieșirea din Junimea obiceiul ca junimiștii să se așeze în linie pentru necesități neapărate”²⁹. „Obiceiul” de a practica necesitățile fiziologice bărbătești în public nu este o tradiție junimistă, ci cel mult una ieșeană, cum o arată și tabloul dezolant al Iașiului de la sfârșitul secolului al XIX-lea realizat de Constantin Stere în romanul său *În preajma revoluției*. Autoironia bufonă este evidentă, cu funcția de a congrega o convivialitate masculinistă cu rol egalizator. De aceea, nu se poate spune că aceste intervenții ale memorialistului ar avea un rol recuperator. Dimpotrivă, ele contribuie în mod direct la mitizarea retrospectivă a grupării, prin inventarea de ritualuri care, pe de o parte, invocă identitatea masculină a grupării, iar pe de alta, comunică cu un public înclinat să se amuze de aceste ritualuri, socializat prin umorul masculinist.

Un caracter excepțional au banchetele aniversare ale Junimii, care au loc anual începând de prin 1865, de obicei la câte unul dintre hotelurile mari din Iași. Banchetele sunt prilejuri pentru manifestarea carnavalescului junimist, în special prin exaltarea pornografiei glumețe. Ele erau anunțate prin invitații sau afișe anume concepute într-un stil ludic, adresate junimiștilor cu vechime. Concepând aceste invitații, satiricul Negruzzi evocă mereu campaniile sau momentele de răsunet ale grupării, de pildă polemica cu etimologiștii ardeleni: „Prin consecința ve facem rogațiune să benevoliti a asista cu mult pretuita prezența D-voastră la social literariul BENCHETU care va găsi locu Sambata în 14 Brumariu an. cur.”³⁰, unde aluzia scatologică din final are rolul ei. După o „Junime ordinară”, în care se citesc scrierile aduse anume, se trece în sala banchetului, unde urmează anecdote din ce în ce mai „corosive”. La banchet Pogor va folosi o talangă „de boi” cumpărată anume pentru a liniști spiritele și a face să se audă discursurile omagiale, autoironice, confuze mai curând cu metodă decât din cauza numeroaselor întreruperi. Negruzzi începea primul discurs străduindu-se să identifice când se înființase societatea Junimea, fără să reușească vreodată să-l încheie. Una dintre versiuni ar fi fost că Pogor și Maiorescu au găsit ideea într-o seară când cei doi se opriseră „în dreptul unui fânar” de lângă poarta bisericii Trei Ierarhi, fără să se poată stabili dacă era o zi de miercuri sau una de vineri. Panu declară că partizanii primei variante se numeau „mercuriști”, iar ceilalți „veneriști”, ceea ce atrăgea noi porecle ambigue și jocuri de cuvinte semiobscene³¹. Masculinitatea este performată în cadru privat de către junimiști, dar spectacolul nu este unul gratuit. El cimentează ierarhiile existente și îngroașă identitatea grupului în fața musafirilor ocazionali – astfel, Vasile Alecsandri este martor acestor „legende” despre începuturile Junimii, putând să confirme soliditatea pactului masculinist care funcționează în interiorul grupării. Discursul obișnuit de la începutul banchetului trebuia să treacă în revistă în mod glumeț momentele importante

²⁸ Negruzzi, *Amintiri...*, op. cit., p. 317.

²⁹ *Ibidem*, p. 317

³⁰ *Ibidem*, p. 223.

³¹ Panu, *Amintiri...*, I, op. cit., p. 2.

din istoria societății, fără a le uita pe cele care par să indice o moralitate îndoielnică din partea membrilor: de pildă, episodul vechi al acuzării lui Maiorescu de comportament imoral la Școala Centrală de Fete din Iași. Se toastează pentru toate grupusculele din sânul societății, desigur, în manieră eroicomică. Se citesc texte literare compuse anume, mai toate licențioase sau măcar ireverențioase: astfel, Eminescu citește *Antropomorfism* și, probabil, *Un tablou cuviincios*, iar Creangă *Povestea poveștilor*. Este un prilej de veselie colectivă și de rezistență la chef, prilej cu care se remarcă, într-un rând, Leon Negruzzi, N. Burghiele, Al. Ghica, P. Carp, T. Maiorescu (care însă nu bea) și V. Alecsandri.

Cum se manifestă „spiritul junimist” în adunările grupului? Dacă „spiritul junimist” se caracterizează, în interpretarea lui T. Vianu, prin înclinație spre filosofie, spirit oratoric, clasicism, ironie și spirit critic³², este important să vedem în ce proporție acestea se regăsesc în „stilul de viață” reconstituit în scrierile memorialistice ale junimiștilor. Oratoria nu își găsește loc în ședințele Junimii, prea animate pentru a lăsa pe cineva să peroreze și permițând întreruperi anecdotice. Aplecarea către clasicism în gustul lui Maiorescu sau A. Naum nu îi caracterizează și pe alții, Pogor sau junimiștii din generația a doua, Panu, Eminescu sau Slavici având alte deschideri literare. Spiritul filosofic se manifestă sub forma unei deprinderi de a porni de la originea fenomenelor și de a înfățișa analitic opiniile personale, dar dincolo de aceasta, alergiile la „obscuritate” (Gane) sau chiar predilecția către „școala franceză” (Panu) la destui dintre participanții la ședințe sugerează mai curând o predilecție pentru speculația intelectuală ca parte a modului junimist de a fi.

Rămân ironia și spiritul critic. Pentru A.D. Xenopol, reprezentant de bază al societății până în 1878, când intervine o ruptură din motive politice, severitatea criticii de la Junimea este trăsătura cardinală a grupării: „cu nedreptul a fost numită societate de admirație mutuală, fiindcă societate în care membrii să se sfâșie mai mult unii pe alții prin critica lucrărilor lor decât Junimea nu cred să fi fost pe lume”³³. Cu toate acestea, chiar negația critică ia rareori forme violente, cel mai adesea fiind înrămată ca „zeflemea”, o formă de ironie contondentă. Ligia Tudurachi a scris despre zeflemeaua junimistă ca despre o strategie culturală de grup, a cărei denumire este aleasă anume și făcută publică pentru a simboliza o orientare culturală est-europeană³⁴. Jovialitatea i se părea lui Negruzzi una din mărcile distinctive, alături de distincția intelectuală: „rareori s-a văzut o societate făcând lucruri așa de serioase într-o formă așa de veselă”³⁵. Într-adevăr, hazul adunărilor Junimii este o constantă a tuturor relatărilor, dovada unei înclinări generalizate între acești oameni de spirit, baza unei mitologii comice memorabile, care îi farmecă pe participanți și îi îndeamnă să o transmită mai departe. Această trăsătură infuzează toate manifestările Junimii, folosindu-i atât ca ingredient necesar în polemicile victorioase cu grupările bucureștene sau ieșene, cât și ca mod de a realiza o legătură umană durabilă, construită deasupra intereselor practice. Panu, deși dizident al grupării, confirmă această caracteristică, speculând că „zeflemeaua” fusese o creație comună a turbulentului Pogor, a satiricului Negruzzi și mai cu seamă a radicalului Carp, preluată în generația

³² Tudor Vianu, „Junimea”, în Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971, pp. 144-147.

³³ A.D. Xenopol, „Istoria ideilor mele”, *op. cit.*, p. 370.

³⁴ Ligia Tudurachi, „Demonul zeflemelei junimiste”, *Transilvania*, nr. 5, 2021, pp. 29-32.

³⁵ Negruzzi, *Amintiri...*, *op. cit.*, p. 165.

a doua de junimiști ca o modalitate de afirmare nestingherită a spiritului lor critic. După Gane, membru timpuriu al grupării, spiritul primelor ședințe este dominat de hazul nu doar al fondatorilor, ci și al lui Ion Ianov, Mihail Cornea, Leon Negruzzi, urmare a camaraderiei între oameni apropiați ca vârstă. Iacob Negruzzi îi adaugă, ca prieteni personali și oameni de spirit, pe Nicolae Scheletti și Scarlat Capșa, morți de timpuriu. Mai târziu, seria e completată de povestitori de talent precum I. Caragiani și, mai ales, Ion Creangă. Umorul funcționează ca un mod de cimentare a solidarității, dar și ca un mijloc de selecție a nechemăților. De asemenea, umorul pornografic (dar întotdeauna „subțire”, insistă G. Panu) avea, cu siguranță, și rolul de a amuza și strânge laolaltă o societate exclusiv masculină. Se poate spune că umorul a fost un liant generațional, de vreme ce de la un moment dat nu mai funcționează: I. Negruzzi mărturisește că, spre sfârșitul epocii ieșene, noii membri ai grupării, mai tineri și cu mai mică prestanță socială, aveau „un fel de limbaj propriu al lor, cu înțelesuri necunoscute celor mai vechi”³⁶. Pe de altă parte, umorul maschează și ierarhii reale, precum cele analizate de Sorin Alexandrescu, între grupări nestatutare precum „ideologii”, „politicienii” și „intelectualii”, care permit structurarea eficientă a Junimii în lumea culturală, cu efecte în lumea politică³⁷.

Tot umorul permite înfrângerea adversarilor în polemici (pe lângă abilitatea dialectică), iar capacitatea de a absorbi atacurile satirice venite din afară și a le folosi pentru scrutări cu acuiș autoironic oferă posibilitatea unui triumf moral chiar în situații fără ieșire. Astfel, farsele publicistice făcute de Hasdeu sunt acceptate ca reușite și deseori menționate în discursurile glumețe de la banchetele aniversare. De asemenea, ampla parodie a lui M. Zamfirescu *Muza de la Borta-Rece* nu este dezavuată de către junimiști, care își însușesc unele dintre porecele puse acolo cu maliție: Eminescu se „semnează” el însuși, într-un poem cu destinație comică, „Minunescu”.

Concluzii

Întâlnirile Junimii continuă până în 1885-1886 la Iași, după care încetează, dizolvate prin plecarea fondatorilor și a revistei „Convorbiri literare” la București. Acolo existau încercări de constituire a unui nucleu de discuții literare încă de prin 1876, când Maiorescu inițiază întâlniri cu scriitori din capitală la domiciliul său din strada Mercur. Ședințele continuă cu succes, cu ieșeni transpalantați la București ca Slavici și Eminescu sau scriitori câștigați aici, precum I.L. Caragiale, C. Ollănescu-Ascanio, Ronetti-Roman, N. Petrașcu, Duiliu Zamfirescu. Își fac apariția și individualități literare depline, situate pe poziții adesea mult diferite de cele junimiste, care nu mai aveau să se impregneze de spiritul grupării: B.P. Hasdeu, A. Odobescu, Al. Macedonski, A. Vlahuță, G. Coșbuc. Prezența lor dovedește că societatea Junimea devenise una cu reprezentativitate națională, de care nici măcar vechii adversari, precum Hasdeu, sau cei noi, ca Macedonski, nu socoteau că trebuie să stea deoparte. Acceptând și prezența doamnelor, ceea ce la Iași nu se întâmpla, întâlnirile au aerul unor saloane literare, în interiorul cărora critica devenea penibilă, făcându-l pe amfitrion să noteze câteodată: „atmosfera grea, apăsătoare” (11 septembrie 1878)³⁸. În plus, figurile principale junimiste fiind recunoscute în București pentru merite

³⁶ Negruzzi, *Amintiri...*, op. cit., p. 242.

³⁷ Alexandrescu, *Junimea...*, op. cit., pp. 76-82.

³⁸ Apud Z. Ornea, *Junimea și junismul*, I, București, Minerva, 1996, p. 90.

politice, întâlnirile ajungeau să fie poluate și de interesele personale ale unor politicieni, jurnaliști sau chiar viitori suplicanți. Productivitatea literară junimistă, înțelegând prin asta o interacțiune cu efecte în creația mebrilor, se manifestă mai curând în epoca ieșeană, în perioada „zeflemelei”, campaniilor violente și funcționării societății ca o confrerie masculină. În această epocă se poate urmări acțiunea unor vectori de influență și a unor forme de emulație admirativă sau concurențială între junimiști. De cum regimul ei de funcționare se schimbă, producția literară funcționează în funcție de alți parametri, care nu mai depind de disponibilitatea critică și colocvială a grupului. Deși până prin 1885 Maiorescu obține la București câteva întruniri „încântătoare” prin lecturile lui Eminescu, Alecsandri, Caragiale, Slavici, chiar Creangă venit cu *Amintirile din copilărie*, impresia e diferită de cea de la Iași și chiar criticul tinde să le numească „serate literare” în *Însemnări zilnice*, iar nu „Junimi”³⁹. După 1891, întâlnirile sunt înlocuite de ședințe ale lui Maiorescu cu tineri colaboratori de la Universitate, viitori redactori ai „Convorbirilor literare” în ultima ei etapă de existență. „Adevărata” Junime trebuie deci considerată aceea de la Iași de până în 1885, cea care a lăsat, de altfel, cele mai importante urme scriptice și cel mai consistent bagaj de memorii.

Epoca de la Iași nu este doar etapa de tinerețe a grupării, ci și cea în care performarea masculinității se face mai exuberant. Motivația este mai puternică acum, cât timp societatea literară caută o afirmare publică, o posibilă ancoră pentru viitoare poziționări politice. Activitatea culturală ieșeană este substanțială, dar apolitismul subliniat al acesteia este utilizat ca un argument suplimentar pentru lipsa de importanță a centrelor politice. Schimbând multe dintre regulile jocului în cultură, de exemplu pe aceea a legăturii dintre autoritatea culturală și cea politică, Junimea nu o schimbă totuși pe una dintre cele substanțiale, și anume performarea culturală a masculinității. Aceasta este instrumentalizată, pe de o parte, în scopul solidificării solidarității, coeziunii și armoniei grupului, iar pe de alta, pentru stabilirea și ranforsarea raporturilor ierarhice din interiorul grupului. În acest scop, sunt folosite strategii de ordinul umorului, autoironiei, poreclelor, inventării de grupuri fictive și de roluri variate, ierarhic și stilistic, în cadrul grupării. Rezultatul este constituirea unei mitologii a grupării, extrem de bogată, vehiculată de către toți martorii perioadei ieșene, dar și consolidarea omogenității acestei grupări, cel puțin parțial, pe baza performării unor comportamente sociale masculiniste. Persistența acestei mitologii de grup în istoria literară românească confirmă, dincolo de evidența centralității instituțiilor construite și dominate de bărbați în cultura română a secolului al XIX-lea, predilecția pentru selectarea canonică a masculinismului în cultura modernistă a secolului XX.

BIBLIOGRAFIE

- Alexandrescu, Sorin, „Junimea – discurs politic și discurs cultural”, în *Privind înapoi, modernitatea...*, București, Univers, 1999, pp. 47-90.
- Connell, R.W., *Masculinities*, Oxford, Blackwell, 1995.
- Cuza, A.C., „Amintiri de la « Junimea » din Iași”, *Convorbiri Literare*, 1937, nr. 29.
- Dominguez Andersen, Pablo, Simon Wendt, „Introduction: Masculinities and the Nation”, în Pablo Dominguez Andersen, Simon Wendt (eds.), *Masculinities*

³⁹ Z. Ornea, *Junimea și junimismul*, I, p. 90.

- and the Nation in the Modern World. Between Hegemony and Marginalization, New York, Palgrave Macmillan, 2015, pp. 1-18.
- Dragomirescu, Mihail, „Legăturile mele cu « Convorbirile literare »”, *Convorbiri Literare*, 1937, nr. 88.
- Gane, Nicolae, *Zile trăite*, Iași, Editura Librăriei nouă, 1903.
- Jianu, Angela, *A Circle of Friends. Romanian Revolutionaries and Political Exile, 1840-1859*, Amsterdam, Brill, 2011.
- Lovinescu, E., *T. Maiorescu*, I-II, București, Casa Școalelor, 1940.
- Lovinescu, E., *T. Maiorescu și contemporanii lui*, I-II, Casa Școalelor, 1943-1944.
- Maiorescu, Titu, *Jurnal*, I-III, ed. Adina Dragomirescu, Gabriela Danțiș, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2013.
- Maiorescu, Titu, *Leon Negruzzi și „Junimea”*, în *Opere*, I, ed. Teodor Vârgolici, prefață Eugen Simion, București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2005, pp. 652-656.
- Mironescu, Doris, *Un secol al memoriei. Literatură și conștiință comunitară în epoca romantică*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016.
- Negruzzi, Iacob, *Amintiri din Junimea*, București, Humanitas, ed. și pref. Ioana Pârvulescu, 2011.
- Negulescu, P.P., „Ceva despre « Junimea »”, *Convorbiri Literare*, 1937, nr. 53.
- Panu, George, *Amintiri de la „Junimea” din Iași*, I, București, Adeverul, 1908; vol. II, București, Noua Tipografie Brozer & Parzer, 1910.
- Ornea, Z., *Junimea și junimismul*, I-II, București, Minerva, 1996.
- Prendergast, Amy, *Literary Salons Across Britain and Ireland in the Long Eighteenth Century*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2015.
- Săteanu, C., *Figuri din „Junimea”*, Iași, Editura Muzeelor Literare, 2016.
- Slavici, Ioan, *Amintiri. Lumea prin care am trecut*, București, Minerva, 1994.
- Terian, Andrei, *Prophet, Martyr, Saint: Mihai Eminescu's Lateral Canonization*, în Marijan Dovic, Jon Karl Helgason, *Great Immortality: Studies in European Cultural Sainthood*, Leiden, Boston, Brill, 2019, pp. 294-312.
- Trencsenyi, Balasz, Maciej Janowski, Monika Baar, Maria Falina, Michal Kopecek, *A History of Modern Political Thought in East Central Europe*, vol. I, Oxford, Oxford University Press, 2016.
- Tudurachi, Ligia, „Demonul zeflemelei junimiste”, *Transilvania*, nr. 5, 2021, pp. 29-32.
- Xenopol, A.D., „Istoria ideilor mele”, în I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, IV, Junimea, București, Institutul de Arte Grafice Bucovina, 1933, pp. 368-428.